

DÜKÇÜ İŞAN İSYANI (1898)

Dukcu Isan Rebellion (1898)

Yunus Emre TANSÜ*
Ali ÖZDEMİR**

ÖZ

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya Türkistan coğrafyasını işgal etmiştir. Bu dönemde Rusya sömürge siyaseti güden, Türkistan coğrafyası ise kendi içinde siyasi çekişme halindeydi ayrıca Türkistan'ın ekonomi faaliyetleri işgali hazırlayan nedenlerdendir. Rusya Türkistan'ı yer yer işgal etmiştir. Bunlardan biri de yazılmış olunan makalede Ruslara karşı Türkistan'ın Andıcan bölgesinde gerçekleşen Dükçü İşan isyanı üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Rusya devleti Andıcan bölgesinde yaşayan halkın ekonomi, siyasi, dil, sosyal yaşamı, dini ve özgürlükleri ellerinden almıştır. Halkın ve din adamlarının Rusya'ya karşı yapmış olduğu direniştir.

Andıcan bölgesinde Muhammed Ali Sabıroğlu küçük yaşlarda insanlara bedava su dağıtan ve halka yardım yapan kişi iken 52 yaşında ünlü imam olup Dükçü İşan diye anılmaya başlandı ayrıca da binlerce müride sahip olmuştur. Halkın sevgisini kazanan Dükçü İşan, isyan için önder seçilmiştir. İsyanın nedenlerini, isyanın safhası ve sonuçlarıyla Rusya'nın yaptıkları anlatılmaya çalışılmıştır. İsyanın çıkması din olarak görülse de en çok etkili olan konu Rusya'nın koloni siyasetiydi. Dükçü İşan isyanında Tacık, Uygur, Kırgız ve Özbek gibi Türklerinde olduğu Rus Çarı'nın halka yaptığı işkenceler, zulümler, doğdukları, büyüdükleri yerlerinden sürülmeleri ve ekip biçtikleri toprakların ellerinden alınıp Rus halkına verilmesinin doğurduğu sonuçlardan bahsedilmektedir. Dükçü İşan, müridleri ve Fergana vadisinin halkı isyana destek vererek Ruslara karşı direniş göstermişlerdir. Direnişin sonucunda Rusya bölge halkına baş kaldırdığı için büyük bedeller ödetmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Andıcan, Dükçü İşan ve Rusya

ABSTRACT

XIXth. Century in the second half of has Russian Turkestan the state of invaded. During this period the colonial policy of Russia-making, he was in a state of political strife within the state of Turkestan olsa considered are the economic activites of the European union to prepare the invasion of reasons. Russian Turkestan has occupied the place the article to be written one of these which occurred on the rebellion against Russian in the area Turkestan andica dukcu isan studies.

* Yrd. Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim üyesi, ytansu@gmail.com

** Tarih Anabilim Dalı yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Enstitüsü, ruzgar.ozdemir90@gmail.com

Russia andica in the region, economic, political, language, social life, religion and their freedom had been taken from them the resistance of the clergy and the people against Russia that has done.

Andican region Muhammed Ali Sabiroğlu delivers free water to people at a young age and help people are the people who at the age of 52 while dukcu isan is famous to be known has thousands of followers. With winning the love of the people the rebellion was chosen leading to angagement, the reasons for the rebellion of the rebellion phase and with the result I tried to explain what they did in Russia. The emergence of the insurgency not only religion, but also Politics issue of the colonial of Russia was the most effective. Dukcu isan the rebellion in Tajik, Uygur, Kyrgyz and Uzbek Turks such as of the tsar Russia in his people he tortures, atrocities, born, from a land where it's grown and valued of the team picked up deportation from the hands of the provision on the Russian people mention a consequence. Dukcu İsan, followers and the people of the Fergana valley bay supporting the rebellion against the Russians showed resistance. The resistance as a result of Russian is paying a heavy price for standing up for the people of the region.

Keywords: Turkestan, Andican, Dukcu İsan ve Russia

Giriş

XIX. yüzyılda Türkistan'ın Fergana bölgesinde yaşamış olan Muhammed Ali Sabiroğlu (Dükçü İşan) ünlü bir cami imamıdır. Dükçü İşan'ın bulunduğu Andican bölge halkı sakin bir yaşam süren, çiftçilikle uğraşan ve muhafazakâr bir yapıya sahiplerdi. Rusya, Türkistan coğrafyasını işgal etmesiyle yerel istilalara başlamış ve Andican halkını baskı ve dayatma en önemlileri ellerinden din ve bağımsızlığın alınmasıydı. Rusya'nın dayatmaları, baskıları ve asimile politikasına dayanamayan halk ünlü Dükçü İşan'ı önder seçip Rusya'ya karşı koymak istemişlerdir. Araştırma da ilk olarak dönemin durumundan bahsedilmiştir, isyanın önderi olan Dükçü İşan hakkında bilgi verilmiştir, isyanın nedenlerinden, isyanın silahlı safhası ve sonuç kısmı bölümlere ayrılarak sunulmuştur.

İşan isyanı konusunda gerekli olan bütün araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda Dükçü İşan isyanına gereken önem verilmediği görülmektedir. İsyân sonucunda Rusya Dükçü İşan'ı hain ve yanlı olarak anlatmıştır. Bundan dolayıdır ki bazı Andican bölge ahalisi Dükçü İşan'a karşı nefret duymaktadır. Çünkü isyan sonucunda yaşanan idam cezaları, göç edilmesi, ellerinden topraklarının alınması ve daha birçok nedenlerin bedelini Dükçü İşan'a bağlamıştır. Makale de ise Dükçü İşan'ı objektif bir şekilde ele alınarak işlenmiştir. Ayrıca Dükçü İşan isyanı yeterince ele alınıp işlenmemesinden dolayı tekrardan Türkistan tarihi bir konusu olan Dükçü İşan'ı ele alıp işlemek ve yapılan çalışmalarda bir katkıda bulunmayı amaçlanmıştır. Çünkü bu konu da araştırma yapmak konunun gayesini ve önemini açık bir şekilde ortaya koymaktır.

İsyan Öncesi Durum

XIX. yüzyılda Türkistan coğrafyası Rusya'nın istilasına uğramasının iç ve dış sebepleri vardır. İç sebepleri siyasi çekişmeleri, içinde buldukları istikrasız yönetimi, çatışmalar sonucu 3-4 hanlıklara ayrılması bunun yanında ekonomik, sosyal ve kültürel durumu da söyleyebiliriz. Dış sebeplere gelince Rusya'ya karşı birlik olmamaları ve Rusya'nın bölgedeki siyasal, ekonomik ve stratejik çıkarlarıdır (Çevik 2012:10). Bu gelişmelerin neticesinde Türkistan coğrafyasını yer yer işgal edip kontrol altına almak ve Rusya yönetimini altında yönetmek istemiştir. Sonuç olarak Türkistan XIX. yüzyılın yarısında Rusya'nın istilasına uğramıştır.

1867 yılında Taşkent'in işgali, 1868'de Semerkand ve Buhara'yı, 1873'te Hive, 1876'da Hokand'ı ve Andıcan'ı ve 1884 yılında Türkistan'ın müdaafasına son verip Türkistan'ı himayesine almıştır. 1867'de Ruslar Türkmenistan'ın başşehri Taşkent'te Türkistan umumi valiliğini kurmuştur. Türkistan'ın işgale uğrayan bölgeleri meseleleriyle ilgili komite kurulması için karar alınmıştır. Rusya'nın Villa Bölgesinin Genel Valisi olan Alman asıllı General Konstantin Van Kaufman'ı “Türkistan Genel Valisi” olarak atamıştır. (İsrailov, 2016:33).1884 yılında Türkistan coğrafyası Rusya'nın sömürge idaresi altına girmiştir. Kültürel, eğitim, dil, ekonomi, siyasi ve sosyal yaşam bakımından sömürülmeye başlamıştır. Rusya bölgedeki idari teşkilatlara kendi soydaşı olan kişileri ya da bazı Rusya yanlısı Türklerin atamasını yapıp bölgeyi kontrol altına almaya başlamıştır. Türkistan halkının topraklarına el koyarak Rusya ve Ukrayna'dan vatandaşları getirip yerleştirmiştir. Bundan sonraki süreçte ise Rusya kendi dilini, kültürünü ve siyasi yaşamını empoze etmeye çalışacaktır.

Dükçü İşan'ın Hayatı

Dükçü İşan olarak bilenen kişinin asıl adı Muhammed Ali Sabıroğlu'dur. 1856 yılında Fergana vadisine bağlı Margilan şehrinin Mingtepe Şehidan köyünde bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Molla İsmail İşanlar hizmetinde çalışan önemli bir kişi olarak bilinmektedir. Babası “dük” yani ip eğirme aleti (kirmen) yapan usta olduğundan “Dükçü” diye anılmış ve ünlenmiştir. Dükçü İşan'dan hariç iki tane erkek kardeşi bir kız kardeşi vardır.

Dükçü İşan on yaşındayken ailesi Mingtepe'nin Tacik köyüne taşınmıştır. Babası Dükçü İşan'ı Buhara'ya din eğitimi alması için gönderdi. Dükçü İşan Fergana da Gicduvan köyüne on dört yaşında imam olarak atanmıştır. Babası öldükten sonra Karruh köyünde Molla Osman'ın hizmetinde iki yıl boyunca eğitim görmüştür. Molla Sultanhan önemli bir şahsiyet, saygın gören ve binlerce müridi olan kişidir. Dükçü İşan Sultanhan Töre'nin himayesi altına girmiş ve dini bilgisinden istifade etmiştir. Dükçü İşan Sultanhan'ın müridi olarak yanında hizmet ederken zamanla kendisini oğlu gibi sevdirmiş ve hocanın yanında önemli mevkide bulunmuştur. Dükçü İşan'ın hocası Sultanhan Töre 1882 yılında vefat etmiştir (İsrailov, 2016:36).

1886 yılında Dükçü İşan Hac farızası yapmak için Hicaz'a gitmiştir. İki yıl boyunca Hicaz'da kalmıştır. Dükçü İşan sonra tekrardan ülkesine geri gelmiştir. Halk Muhammed Ali Sabiroğluna Molla anlamına gelen İşan lakabıyla hitap etmeye başlamışlardır. Bu haberi duyan Sultanhan Töre'nin çocukları Dükçü İşan'ın yanına gelmişlerdir. Bu yapılanların adil olmadığını ve neden İşan diye hitap edildiğini sormuşlardır. Bunun üzerine Dükçü İşan, Sultanhan Töre'nin vefatından sonra kendisine bırakmış olduğu vasiyet mektubunu imza ve mührü ile göstermiştir. Vasiyetinde kendisinden sonra yerine Dükçü İşan'ın gelmesini istediğini söylemiştir. Dükçü İşan kendisine neden bu şekilde hitap edildiğini kanıtlamıştır (İsrailov, 2016:36). İşan'ın bu mevkiye yükselmesinin nedenlerinden biri de İşan'ın yeteneği ve çalışkanlığıdır. Dükçü İşan Sultanhan Töre'nin başarılı öğrencisi bundan dolayı yüksek dini unvana layık görülmüştür (Ziyayev, 2007:345) "Kendisine verilen para, hediye ve eşyaları fakir insanlara harcamış ayrıca günlük evinde 150-200 kişiye bazı zamanlar ise 400-500 kadar insana yemek yedirmiştir. Ticaret kervanlarının geçtiği yollarda yemek ve su ikramlarında bulunmuştur" (İsrailov, 2016:37). Dükçü İşan yaşadığı Andıcan bölgesinde küçük yaşlarda bedava su dağıtan çocukken şimdi 52 yaşında ünlü bir imam olmuştur. Halkın sevdiği bir dini şahsiyet ve binlerce müridleri vardır.

İsyanın Nedenleri

Andıcan bölgesi Fergana vadisinin Güneydoğusunda ve Siriderya Nehrine 10 km mesafesinde 40°-43' Kuzey enlemi ve 72°-25' Doğu boylamı üzerinde yer alır. Fergana vadisinin Güneydoğusunda verimli topraklar üzerinde kurulan Taşkent, Üş, Celalabâd, Nemengan ve Hokand şehirlerine giden demir yolu ve havayollarının kavşak noktasıdır. 1876 yılında Rusya Andıcan'ı ele geçirdiğinde 30.000 civarında nüfusa sahiptir. Rusya XIX. Yüzyılın ikinci yarısında iç Asya'yı sömürgeleştirmek Müslüman-Türk hanlıklarını hâkimiyeti altına almayı amaçlayan bir politika izlemiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Rusya yönetimi, halkı baskı altında yönetmek için kendi vatandaşı ya da Rus yanlısı olan Türk yöneticiler tarafından yönetmeye çalışmaktadır. Andıcan bölgesinin halkı bu yöneticilerin kanunlarıyla yönetilmeye çalışılmıştır. İşgalden sonra Rusya Andıcan bölgesini asimile etmek amacıyla Rusya ve Ukrayna halkına göç etmesi için teşvik olarak bölge halkının toprakları verilmiştir. (Bala, 1988:191-192). Rusya, Türkistan'ı ve Müslüman halkını sömürge politikasının altında ezmeye, bağımsızlıklarını ellerinden almaya ve dinlerini yaşatmaması gibi nedenler isyanı tetikleyen unsurlar olmuştur.

İsyanın nedenlerini arka arkaya sıralayarak vermesi isyanın neden çıktığını ve nasıl oluştuğunu daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur. 1886 yılında itibaren Rus yöneticilere istedikleri topraklara devletleştirme ve Rus göçmenlere verme hakkı verilmiştir (Saray, 2002:561-577). Rusya, Türkistan coğrafyasının yetiştirmiş olduğu pamuğa el koyması, Türklerin sahip olduğu toprakları işgal etmeleri, Türkler Rus halkının yerleşme siyasetine karşı olmaları, bölge ahalisinin ellerinden toprakları alınan ve Rusların işsiz ve evsiz olan halkının yağmalarına maruz kalan Narın ırmağı yakındaki dağların arasında bulunan Ketmen Tepe ve Kökart Kırgızlarına dayanıyordu (Abazov, 2002:607-614). Türkistan'da büyük bir pamuk buhranı

doğmuştur. 1897 yılında Amerikan pamuğun hızla değer kazanıp birkaç misli fiyat artışı sonucu Rus fabrikatörleri Türkistan pamuğuna karşı çeşitli oyunlar oynaması Türkistan pamukçularını iflasa götürmüştür. Rusların tefeci tutumu ile Fergana halkı iyice fakirleşmiştir (Saplakoğlu, 1975:29). Ülkenin Genel Valisi A. Vrevskiy'in ifadesine göre; “Andıcan bölgesi sakin yaşam süren halka Rusya yeni vergiler getirdiğinde veya hükümetin herhangi bir tedbir almak istediği zamanlarda ahaliyi isyan çıkartmaya davet etmişlerdir” (Ziyayev, 2007:345).

Türkistan coğrafyası ele geçirildikten sonra işgale başlayan Rusya pek çok evsiz ve işsiz Ruslar insanları Türkistan'a göç ettirilmiştir. Türk halkının toprakları evleri, iş yerleri ellerinden alınarak Rusya'dan gelen göçmenlere verilmiştir (Güzelsoy, 2001). Türkistan halkı fakirleşmeye başlamıştır. Çok sayıda Kırgız, Özbek, Kazak, Uygurlular da bu göçmenlerin yanında ırgat olarak çalıştırılmıştır. Rusya'nın göçmenlerinin aşağılanmaları, maddi, manevi haksızlıkların ve esaret altında yaşamaları isyanın sebeplerinden olmuştur (Güzelsoy, 2016). Rusya hükümetinin Türkistan'ı işgal ettikten sonraki politikalarından biri de, din adamlarını en tehlikeli düşman olarak kabul etmesi olmuştur. Din adamlarını köşeye sıkıştırmaya çalışmıştır. Rusya kadılık ve aksakallık makamındaki insanları da “gel denildiğinde, ele geliveren” bir halde tutmak için önemsiz bahaneler üreterek sürekli cezalandırılmıştır (Ziyayev, 2007:345). Ayrıca Kokand Başkanı da eğer din adamları isyanlarda yer alırsa medreselerin kapatılacağını ve vakıfların tamamen devlete geçeceğini belirtmiştir. (Şimşir, 2006:220-221). Diğer bir sorun da Cuma hutbesinde Rus Çar'ının adına hutbe okutulması olmuştur.

Rusya'nın istilasından sonra Andıcan bölgesindeki halkın ahlaken bozulması, içki tüketimin artması, vakıfların açılmasının kısıtlanması, Rusların getirdiği yeni kanunlar ile Hacca gidilmesi ve zekâtın verilmesinin yasaklanması halkın özellikle de din adamlarının tepkisini çekmiş ve isyanın nedenlerini oluşturur. İsyanın çıkmasında etkili olan birçok sebeplerden birisi de toplumun İslami değerleri olmasına rağmen isyanın çıkmasında en çok etkili olan neden Rusya'nın koloni siyasetidir (Somunoğlu, 2014:232-233). Yukarıda belirtilen bütün bu nedenler sonucu, halkın ve din adamların birlik olup ünlü imam Dükçü İşan'ı önder ilan etmişlerdir. Mazlumun, fakirin, elinden toprağı alınan, ibadetini rahatça yapamayan insanların umut ışığı olmuştur. Rusya'ya karşı 1898 yılında isyan başlaması için plan yapılmaya başlanmıştır.

İsyan Safhası

Genel olarak Dükçü İşan, ağır siyasi, sosyal ve ekonomik durum neticesinde elinden toprağı alınan çiftçiler ve bölgenin yoksulları için ümit ışığı olmuştur (Ziyayev, 2007:346). Dükçü İşan'ı isyana teşvik eden ve baskı altında tutan topluluk Türkistanlılar bunun yanında Kökart ve Ketmen Tepe Kırgızları da vardı. Kırgız büyükleri İşan'ı ziyaret etmeye gelip Rus göçmen köylülerini atlarının ayakları altında ezip geçmeyi teklif etmişlerdir (Güzelsoy, 2016). Dükçü İşan tüm baskılar sonucunda; Kırgız, Özbek, Tacik ve Uygur müridleri toplanmış ve Dükçü İşan'a itaat edeceklerine dair bir beyanat imzalamışlardır (Güzelsoy, 2016). Bir

bildiri yayınlayarak Rusların halk arasında içki içmeyi, fuhuşu yaydığı, mescid, medrese kapatmaya yönelik faaliyetlerin olduğu ve İslam dinine zarar vermeye çalıştığını halkı bu duruma karşı isyana çağırmıştır (Yılmaz Vurgun, 2015:613-614).

İsyanın hazırlık everesi çalışmalarında Dükçü İşan köy köy gezerek isyana katılan ve destek veren kişilerin katılımını tespit etmiştir (Polat, 2009). Ayrıca davetiyeler yazılmış Fergana bölgesinde ikamet eden bütün yerli halk temsilcilerine özellikle Özbekler, Tacikler ve Kırgızlar Mingtepe'ye davet edilmişlerdir (Ziyayev, 2007:347). Dağıtılan davetiyelerde; bir kadı ve yardımcısı, iki ilçe başkanı, yedi köy muhtarı ve Kulin ilçesinin üç nüfuzlu insanı vardır (Ziyayev, 2007:347).

Ayrıca kaynaklarda yazılan bir söylentiye göre; Dükçü İşan'ın yanında bulunan bazı adamları Osmanlı devletinden yardım almak için Sultan II. Abdülhamid'e bir mektup göndermişlerse de bu mektup sultana ulaşmamıştır. Mektubu hazırlayanlar Türk sultanın adına sahte mektup hazırlayıp Dükçü İşan'a bu mektubun gerçek olduğuna inandırmışlardır (Şimşir, 2009:220). Ruslar'a göre ise bu durum Abdülcelihoca adındaki kişi Kaşgar'dan gelecek Dükçü İşan'a Türk Sultanından gelen mektup ve kaftanı teslim etmiştir diye bahsedilmiştir. Valilik kaynaklarına göre; Abdülcelihoca Kaşgar'a hiç gitmemiş ve Osmanlı devleti ile Dükçü İşan'ın ilişkisinin olmadığı, bunların tamamen İşan'dan habersiz ve uydurmaca olduğu ispatlanmıştır (Şimşir, 2009:221). Ayrıca bu konu Rusya tarafından da yeterince kanıt ve belgelere dayandırılmayınca olayın söylentiden ibaret olduğu kanısına varılmıştır. Kırgızlar tarafından Dükçü İşan, Halife olarak ilan edilmiştir. Dükçü İşan Halife olduktan sonra isyana katılan bütün Müslümanların ölürse şehit yaralanırsa gazilik mertebine yükseleceğini söylemiştir (Yılmaz Vurgun, 2015:615).

Bütün bu gelişmelerden sonra sadece artık direnişin silahlı safhası kalmıştır. Dükçü İşan'ın evinde 13-14 Mayıs 1898 yılında müridleri ve destekçileri hareket planı yapmışlardır. Dükçü İşan 17 Mayıs Kurban Bayramı namazında hutbe okurken halkı Ruslara karşı isyana davet etmiştir (Hayit, 2004:525). İsyancılar, 1500 kişi ile elerinde kılıç, kürek, bıçak, hançer, telgraf teli, taş, sopa ve av tüfeği ne buldularsa Rus garnizonuna saldırmışlardır. Modern silahlara sahip olamayan Müslümanlar, Rus askerleri uykuda yakalamışlardır. Saldırıda ilk başta Ruslar 22 ölü, 24 yaralı zayıtı vermişlerdir (Ziyayev, 2007:353). Düzenli birlikten oluşan Rus askeri birliği hemen toparlanıp silahlara sarılmıştır. İsyancılara ateş açmaya başlamışlardır isyancılar çok sayıda zayıtı verip sağ kalanlar olay yerinden kaçmıştır. Sağ kalan isyanın lideri Dükçü İşan ve on arkadaşı bölgeden kaçmışlardır. İsyan bastırılmıştı toplam 777 kişi tutuklanarak hapse atılmışlardır. Rusya Dükçü İşan'ı yakalamak için birçok askeri takviyeler yolladıysa da yakalayamamışlardı.

Rus yanlısı Yakup Korbaşı ve Kadirkul para ve mevki için direnişte ülkesinin kurtulabilmesine liderlik yapan Dükçü İşan'ı yakalamak görevi için Rusya hükümetine başvurmuştur. Rus yetkililer bu görevi vermiştir. Dükçü İşan kaçmakta iken Kadirkul karşısına çıkmış, atından inmiş kollarını açarak efendim hizmetinizdeyim demiş Dükçü İşan'a sarılınca hemen onu yakalamıştır (Güzelsoy, 2016). Bu görevin sonunda Yakup Korbaşı Binbaşı olarak atandı, Kadirkul ise Andıcan şehrinin Aksakalı tayin edilmiştir.(Güzelsoy, 2016).

İsyanın etkisiz hale getirilmesi ve hemen bastırılmasının nedeni olarak yeterince destek almaması, yardım edeceğim diyenlerin gelmemesi, bazıları Rusya yönetiminden korkmuş olmasıdır. Ayrıca teşkilatsızlık ve silahsızlığın yanında Türk asıllı işbirlikçiler sayesinde Rusya erken haber almış isyanın kısa sürede bastırılmasına sebep olmuştur (Saplakoğlu, 1975:30). İsyana Rusya'nın düzenli askeri birlikleri tarafından bastırılmıştır. Bundan sonraki süreçte direnişte olan insanların sorgulanmış ve isyanda aktif görev almayanlar ve suçu olmayan hiçbir şeye karışmayan sadece orada yaşayan halka ise cezalar verilmiştir.

İsyana katılanlardan toplam 777 kişi hapse atılıp sorgulanmaya başlanmıştır. Çok sayıda insan sopayla dövülmüş, işkencelere maruz kalmış ve dayanamayıp ölen insanlar olmuştur. Sorgulamadan sonra 415 kişi mahkemeye çıkarılmış, 32 kişi berat etmiştir. 380 kişi ölüm cezası almıştır, 3 kişi ömür boyu sürgüne, 147 kişi 20 yıla, 41 kişi 15 yıla, 1 kişi 13 yıla, 1 kişi 8 yıla, 47 kişi 7 yıla, 4 kişi 4 yıla hapis cezasına mahkûm edilmiştir. 15 kişi Sibiryaya sürgüne gönderilmeye ve 3 küçük çocuk eğitim hapsine mahkûm edilmiştir. 38 kişi de kürek cezasına çarptırılmıştır (Ziyayev, 2007:354). Dükçü İşan ve arkadaşları şehrin meydanında halkın gözü önünde darağacında asılarak idam edilmiştir. Rus hükümeti isyanın çıktığı Andıcan bölge halkı ve onlara yardım eden Tacik, Kaşkar ve Kutçı köylerindeki bütün evleri yıkmıştır. 680 aileyi Kakır isimli çöle kovmuştur. Bölgede insanların hepsinin katledilmesi ya da ülkeden sürgün edilmesi gibi görüşler söylenmiştir.

Rus Çarı'nın merhameti ile bölgedeki insanlar Kakır Çölünde kalmasına izin verilmiştir. Maalesef ki bundan dolayı oraya yerleştikleri yere "Merhamet" denilmiştir. Yurtlarından edilen Tacik, Kaşkar ve Kutçı halkının köylerindeki verimli topraklara ise Rusya'dan getirilen 200 Rus ailesi yerleştirildi (Ziyayev, 2007:354). 5 köy yok edilmiştir, 700 ev yıkılmış Çar II. Nikolay'ın emri ile Mingtepe köyünü yerle bir edilmiş, adı da "Rus köyü" olarak değiştirilmiştir (Hayit, 1995:191). Direnişte ölen Rusya askerlerinin ailelerine ve yaralı askerlerin zararlarını direnişe katılanların malına mülküne el konulmuştur (Ziyayev, 2007:355). Mingtepe ve Kokand köyleri kılıçtan geçirilip topraklarına müsadere edilmiş Rus göçmenleri yerleştirilmiştir. Fergana halkına da 1 milyon ruble tazminat ödettiler (Saplakoğlu, 1975:30).

Daha sonra Ruslar Andıcan'ı yeni teşkil ettikleri Türkistan genel valiliğine bağlamışlar (Kovukçu, 1995:190-192). Bu hadiselerden sonra bölgeyi ziyaret eden Rusların Türkistan Genel Valisi Dhovskiy'i karşılamak için halkı dışarı çıkarıp ve diz çökmeleri için baskı yapılmıştır. Diz çökmeyen ve valiyi selamlamayan 208 kişilik bir grubu Sibiryaya sürülmüştür (Saray, 2002:561-577).

Moğol istilası döneminde olduğu gibi tarikatların her dönem halkın sığınağı ve yol göstericileri olmuştur. Bölgede çıkan isyanların hemen tümünde bu İşanların etkisi vardır. Rusya yöneticileri bunlara sahte hanlar (Dzhetim Khans) adını vermişlerdir (Derin, 2006:7-39). Ruslara karşı İşanların organize ettiği en büyük ayaklanma Dükçü İşan isyanıdır (Derin, 2006:7-39). Bu ayaklanma maalesef çok kanlı ve şiddet dolu bir askeri harekât ile sonuçlanmıştır (Saray, 2002:444). Fergana vadisinin bölge halkı bağımsızlığını kazanmak için Dükçü İşan önderliğinde

çıktıkları yolda maalesef ki hüsrana uğramışlardır. Bu direniş Türkistan halkının bağımsızlık mücadelesine örnek olmuştur. Rusya bu isyanda Dükçü İşan'ı hain olarak gösteriyor araştırmalar sonucu böyle bir şeyin olmadığı vatanını savunan kahraman bir imamdır. Buradaki gaye dükçü İşan'ın tarihini tekrardan yâd etmek ve bu direnişin önemini vurgulamaktır.

SONUÇ

Türkistan coğrafyası kendi içindeki siyasi çekişmesi, çekişme ile hanlıklara ayrılması ve Rusya'ya karşı hanlıkların birlikte hareket etmemelerinin sonucunu çok acı şekilde ödemişlerdir. Rusya kendi halkını Türkistan'ın topraklarına yerleştirmiş, işbirlikçi olan bazı Türk yöneticilerini kendisine tabi etmiştir. Andıcan bölge halkın ellerindeki ekonomik faaliyet olan pamukçuluk işine Rusya el atması sonucunda bölge ahali işsiz güçsüz ve aç kalmıştır ayrıca oynadığı oyunlar sonucu pamuk piyasasını alt üst etmiştir. Toplumun sosyal yaşamını etki altına alması, kanunlar çıkarıp dini kendi tekeline almak istemesi, isyanın boşuna olmadığını kanıtlar niteliktedir. Dükçü İşan halkın sesi olmuştur. Çünkü kendi ülkesini ve vatandaşlarının özgür yaşamasını, yabancı bir devletin tekelinde olmak istemeyen ve toplumun ahlaken yozlaşmasına daha fazla dayanmamıştır. Makalede belirtildiği gibi sadece bu isyanı dini yönden ele almamak lazım Rusların kolonisi olmak istenilmemiştir.

Dükçü İşan'dan önce de bazı küçük çaplı isyanlar olmuştur ama Dükçü İşan'ın isyanı Rusya'yı zor durumda bırakmıştır ayrıca isyanın sonucu sivil mahsum insanları katledilmesine neden olmuştur. Rusya Çarı isyanda bulunan insanları idam veya hapis cezası vermişti, destek veren ve hiçbir şeye karışmayan o bölgenin insanlarını çöle göç ettirmiş toprakları elinden alınmıştır. Hür yaşamak isteyen kendi topraklarını korumak için müdafaa da bulunan masum insanlar katledilmiştir.

KAYNAKÇA

- BALA, Mirza, (1988), Endıcan, İslam Ansiklopedisi c. 4, İstanbul, Milli Eğitim Yayınları, s. 268-70
- ÇEVİK, Mehmet, (2012), Menakıb-ı Dükçü İşan İsimli Eser ve Tahlili, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi, F.Ü.S Bilimler Enstitüsü
- DERİN, Süleyman, (2006), Tasavvufun Orta Asya'da Yakın Geçmişteki Rolü: Kırgızistan örneği, Ankara, İlmî Akademik Araştırma Dergisi, sayı 16, s. 7-39
- GÜZELSOY, Yusufhan, (2016), Türkistan Türklerin 1898 Andıcan İsyanı, Ötüken Dergisi 5. Sayı
- HAYİT, Baymirza, (2004) Milli Türkistan Hürriyet Davası, Ankara, Atatürk Kültür Merkez Başkanlığı Yayınları, s.525

- HAYİT, Baymirza, (1995), Türkistan Devletlerin Milli Mücadele Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 190-191
- İSRAİLOV, Zahitbek, (2016), Fergana’da Sufi Direniş Dükçü İşan Örneği, Ankara, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- KOVUKÇU, Enver, (1995), “Endican” İslam Ansiklopedisi c.11, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, s. 190-192
- POLAT, Dilek, (2009), Çarlık Devrinde Türkistan’daki Milli Ayaklanmalar, Elazığ, Yüksek Lisans Tezi
- RASİF, Abazov, (2002), Çarlık Yönetimi Altında Kırgızlar, Türkler Ansiklopedisi c. 18, Ankara Yeni Türkiye Yayınları, s. 607-614, çeviri; Çınarlı Ahmet Kara
- SAPLAKOĞLU, Adnan, (1975) Türkmenistan’da İsyandar, Ankara, Töre Dergisi, sayı 50, s.26-31
- SARAY, Mehmet, (2002), Kırgızistan, İslam Ansiklopedisi c. 25, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 441-445
- SARAY, Mehmet,(2002), Rusya’nın Türkistan’da Yayılması, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları c. 18, s. 561-577
- SOMUNCUOĞLU, B. Tümen, (2014) Çarlık Rusyası Dönemi Türkistan’ında İslam ve Modernleşme, TSA, s. 232-233
- ŞİMŞİR, Sebahaddin, (2009), Dünden Yarına Türkistan’da Türkler, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, s. 219-223
- YILMAZ VURGUN, Seda, (2015), 1898 Dükçü İşan İsyarı (Andican Ayaklanması), Erzurum, A.Ü.T.A Enstitüsü Dergisi, Atatürk Üniversitesi, s. 607-623
- ZİYAYEV, Hamid, (2007) Türkistan’da Rus Hâkimiyetine Karşı Mücadele, Ankara, Türk Tarih Kurumu, çeviri; Çelikbay, Ayhan, s. 342-256